

Brüssel, 15.7.2025
COM(2025) 395 final

**KOMISJONI ARUANNE EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA
MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE**

**Erasmus+ 2021.–2027. aasta programmi vahehindamise ja Erasmus+ 2014.–2020. aasta
programmi lõpphindamise kohta**

{SWD(2025) 186 final}

Sissejuhatus

Erasmus+ on Euroopa Liidu haridus-, koolitus-, noorte- ja spordiprogramm. Alates 1987. aastast on programm andnud enam kui 16 miljonile eri vanuses inimesele¹ võimaluse elada ja õppida mõnes teises riigis ELis või väljaspool ELi, aidates edendada Euroopa identiteeti ja ühiseid väärtusi. Samuti on see aidanud oluliselt kaasa piiriülesele koostööle ja poliitika väljatöötamisele eespool nimetatud valdkondades.

Käesolev aruanne esitatakse Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2021/817² artikli 24 lõikega 6 ning sellele on lisatud komisjoni talituste töödokument, mis sisaldab tõendeid ja aluseks olevad andmeid. Aruandes esitatakse komisjoni tähelepanekud 2014.–2020. aasta programmi lõpphindamise ja 2021.–2027. aasta programmi vahehindamise kohta. Aruandes tuginetakse sõltumatu välise töövõtja tehtud toetavale uuringule, ELi liikmesriikide ja programmiga liitunud kolmandate riikide esitatud aruannetele programmi „Erasmus+“ rakendamise ja mõju kohta oma territooriumil³ ning muudele uuringutele, programmi seireandmetele ja huvitatud isikutelt saadud teabele.

Hindamine hõlmas programmi „Erasmus+“ meetmeid, mida oli võetud liikmesriikides, programmiga liitunud kolmandates riikides ja programmivälistes kolmandates riikides aastatel 2014–2020 (lõpphindamine) ja 2021–2023 (vahehindamine). Programmi kogueelarve oli 16,2 miljardit eurot aastateks 2014–2020 ja 10 miljardit eurot aastateks 2021–2023⁴.

Hoolimata COVID-19 pandeemia negatiivsest mõjust, toetati programmi „Erasmus+“ raames aastatel 2014–2020 enam kui 6,2 miljoni ja aastatel 2021–2023 ligikaudu 1,6 miljoni osaleja õpirännet välismaal, aidates neil parandada oma oskusi ja pädevusi. Programm on muutunud kaasavamaks ja kasvanud on vähemate võimalustega inimeste osakaal programmis osalejate seas (ligikaudu 10 %-lt 2014–2020. aastal 15 %-le 2023. aastal). 2014.–2020. aastal rahastati programmi raames rohkem kui 136 000 organisatsiooni ja 2021.–2023. aastal enam kui 77 000 organisatsiooni, millega toetati organisatsioonide koostööd ja parandati nende tavasid. Nõudlus rahastamise järele oli mõlemal perioodil enamiku programmimeetmete puhul suurem kui kättesaadavad rahalised vahendid.

Mõlemal programmitöö perioodil tõi programm „Erasmus+“ üksikisikutele ja organisatsioonidele märkimisväärset Euroopa lisaväärtust ning täitis olulist osa ELi ühiste väärtuste ja ühise Euroopa identiteedi edendamisel. Sidusrühmad peavad programmi väga asjakohaseks, pidades silmas sotsiaal-majanduslikke probleeme, millega Euroopa peab tegelema nii Euroopa mandril kui ka kogu maailmas.

¹ 1. aprilliks 2025 olid Erasmus+ ja sellele eelnenud programmid pakkunud võimalusi osaleda välismaal õpirändes 16,6 miljonile inimesele (vt [andmete visualiseerimise lehekülg](#)).

² Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. mai 2021. aasta määrus (EL) 2021/817, millega luuakse liidu haridus- ja koolitus-, noorte- ning spordiprogramm „Erasmus+“ ning tunnistatakse kehtetuks määrus (EL) nr 1288/2013 (ELT L 189, 28.5.2021, lk 1).

³ Island, Liechtenstein, Põhja-Makedoonia, Norra, Serbia ja Türgi. Aruande esitasid kõik programmiga liitunud kolmandad riigid peale Põhja-Makedoonia.

⁴ Ajavahemiku 2014–2023 iga-aastaste rahastamisotsuste põhjal eelarverubriikide 1–2 (Erasmus+ 2014–2020) ja 4–6 (Erasmus+ 2021–2027) raames.

Programmi „Erasmus+“, millega edendatakse elukestvat õpet alates koolieelsest haridusest kuni täiskasvanuõppeni, sealhulgas noortetegevust, on rakendatud selle praegusel kujul⁵ alates 2014. aastast. Praeguseks on programm saavutanud stabiilsuse ning kõigi hõlmatud valdkondade peamiste sidusrühmade heakskiidu ja suure toetuse. Programmi struktuuri, juhtimise ja rakendamise⁶ üldine stabiilsus kahe programmitöö perioodi vältel on aidanud märkimisväärselt kaasa programmi tõhusale elluviimisele.

Käesolevas aruandes võetakse arvesse riikide aruannetes ja toetavas uuringus esitatud soovitusi, mis kajastavad tõendusbaasi mõningast piiratust, eelkõige põhjusliku seose ja tõhususe osas, tehakse ettepanek kohandada 2021.–2027. aasta programmi rakendamist ja kaalutakse soovitusi teha järgmise programmi jaoks täiustusi.

Tulemuslikkus

Programm „Erasmus+“ 2014–2020

Programmi rakendamisel saavutati oodatud väljundid⁷ ja tulemused,⁸ hoolimata COVID-19 pandeemiast tingitud märkimisväärsetest häiretest, mis avaldasid programmitöö perioodi lõpus suurt mõju. Programmi edukus väljendus nii õpirändega seotud tegevuste mahus – perioodi jooksul toetati rohkem kui 6,2 miljonit õppijat ja töötajat – kui ka osalejate oskuste ja organisatsioonide tavade paranemises ning mõjus poliitikale.

Programm „Erasmus+“ tõi **üksikisikutele märkimisväärsed kasu, võimaldades neil arendada oskusi**, nagu õppimisvõime, kriitiline mõtlemine, vastupanuvõime ja keeleoskus, ning parandada akadeemilisi tulemusi (programmis osalenud isikud saavutasid paremaid tulemusi kui need, kes selles ei osalenud). Riikide andmete põhjal on võimalik kindlaks teha põhjuslik seos üliõpilaste õpirände ning matemaatika, teaduse, tehnoloogia ja inseneeria (MATI) valdkonna üliõpilaste lõpetamistulemuste paranemise vahel. Programmiga, eelkõige noortevaldkonnas rakendatud meetmetega, edendati tulemuslikult Euroopa identiteeti ja kodanikuaktiivsust. Töötajate vaatenurgast edendati programmiga eri valdkondades rahvusvahelisi võrgustikke ja riikidevahelisi partnerlusi. Keskmiselt 84 % õpirändes osalenud töötajatest märkis, et tänu õpirändele olid paranenud oskused, mida nad oma töös vajavad.

Programm toetas tulemuslikult **kvaliteedi parandamist osalevates organisatsioonides**, soodustades uute tavade ja meetodite väljatöötamist, nagu märkis nt 64 % uuringus osalenud toetust saanud organisatsioonidest⁹. Arvukaid eri valdkondade organisatsioone hõlmavate võrgustike loomine aitas suurendada innovatsioonisutlikkust ning parandada teadmiste liikumist haridusorganisatsioonide ja ettevõtjate vahel, muu hulgas tänu sellistele meetmetele nagu teadmusühendused. Programm tõi kaasa ka uute partnerluste ja rahvusvahelistumise strateegiate loomise, nagu on kinnitatud nt kõigi riikide aruannetes.

Programm „Erasmus+“ 2014–2020 toetas kaudselt **strateegia „Euroopa 2020“ peamiste hariduseesmärkide ning hariduse ja koolituse valdkonnas tehtava üleeuroopalise**

⁵ 2014.–2020. aasta programmis olid spordimeetmed ja Jean Monnet’ meetmed eraldiseisvad meetmed. 2021.–2027. aasta programmis on spordimeetmed lõimitud kolme põhimeetmesse, kuid Jean Monnet’ meetmed on jäänud eraldiseisvateks meetmeteks.

⁶ Programmi rakendatakse eelarve kaudse täitmise kaudu (peamiselt riiklikud bürood) ning eelarve otsese täitmise kaudu (Euroopa Komisjon ning Euroopa Hariduse ja Kultuuri Rakendusamet).

⁷ Õpirändes osalejate, organisatsioonide ja projektide arv.

⁸ Nt paremad oskused ja pädevused ning kvaliteedi paranemine organisatsiooni tasandil.

⁹ Toetav sotsiaal-majanduslike osalejate uuring.

koostöö 2020. aasta sihttasemetega saavutamist, parandades üliõpilaste suhtumist haridusse/koolitusse ja suurendades kõrgharidusasutuste atraktiivsust, muu hulgas katsealgatustega, millel võib olla suur ümberkujundav mõju (nt Euroopa ülikoolide liidud). Programm tõi kaasa muudatused poliitikas seoses uuenduslike tavade loomisega riiklikesse haridussüsteemidesse ning algatused, mille eesmärk on muuta noorsootöö kutseliseks ja tagada asjaomase kutsekvalifikatsiooni tunnustamine. Süsteemsest ülekanduvast mõjust on näha, et programmi haare ulatus üksikutest osalejatest ja organisatsioonidest kaugemale. Paraku on endiselt probleeme edukate projektide ja pikaajaliste algatuste tulemuste ulatuslikuma kasutuselevõttuga ning nende tulemuste muutmisega mõjukateks riiklikeks reformideks.

- Tulevikku silmas pidades uurib komisjon koos liikmesriikide ja sidusrühmadega investeerimisvõimalusi Euroopa ülikoolide liitude jaoks, et pakkuda välja pikaajaline terviklik lähenemisviis nende liitude rahastamiseks.
- Komisjon uurib ka võimalusi tagada tugevdatud rahastamisviisid, sealhulgas kutsehariduse tipptaseme keskuste ja algatuse „Erasmus+“ Teacher Academy laiendamiseks ja jätkusuutlikkuse kindlustamiseks.
- Peale selle käivitab komisjon Euroopa koolide liitude katsealgatuse, et suurendada õpilaste ja õpetajate õpirännet, koolide ja kooliasutuste vahelist piiriülest koostööd ning innovatsiooni.

Programm oli hästi kooskõlas tööhõive ja majanduskasvu alaste ELi poliitiliste prioriteetidega, edendades neid kas otseselt või kaudselt. Selle rahvusvaheline mõõde aitas tulemuslikult ellu viia prioriteete, mille eesmärk on tugevdada ELi rolli ülemaailmse osalejana. Programm „Erasmus+“ kasutas oma rolli haridusprogrammina, et aidata kaudselt kaasa rändepoliitika prioriteetide saavutamisele, toetades äsja saabunud sisserändajate integratsiooni.

Programm oli noortevaldkonnas **võrdsete võimaluste ja kaasamise edendamisel** tulemuslik tänu loodud spetsiaalsele strateegiale, vahenditele ja struktuuridele, mis võimaldasid anda noortele osalejatele ja noorteorganisatsioonidele sihipäraselt toetust ning pakkuda riiklikele büroodele suuniseid. Selle tervikliku meetmete kogumi rakendamise tulemusel oli 2020. aastal programmis osalenutest 29 % erivajadusega või vähemate võimalustega noored. Ühtlustatud määratluse, käsitlemise ja strateegia puudumine programmi tasandil piiras võimalust suurendada ebasoodsas olukorras osalejate osakaalu ka teistes valdkondades. Kaasav lähenemisviis oli suures osas valdkonnapõhine ning kaasamisega seotud raskuste ületamiseks oli kõige paremini valmis noortevaldkond.

Programm „Erasmus+“ 2021–2027

Programmi „Erasmus+“ 2021–2027 peamiste väljundite,¹⁰ tulemuste¹¹ ja mõju¹² saavutamine kulgeb kavakohaselt. Aastatel 2021–2023 said programmi raames toetust

¹⁰ Õpirändes osalejate, organisatsioonide ja horisontaalseid prioriteete käsitlevate projektide arv.

¹¹ Vähemate võimalustega osalejad, õpiväljundid ja horisontaalsete prioriteetidega seotud käitumine, kvaliteetseid tavasid välja töötavad organisatsioonid.

¹² Paremad oskused, Euroopa kuuluvustunne/identiteet, organisatsioonide suurem suutlikkus, panus poliitika väljatöötamisse, strateegiad ja koostöö programmiga hõlmatud valdkondades.

enam kui 1,6 miljonit õppijat ja töötajat ning üle 77 000 organisatsiooni¹³. Tulemusi saavutati hoolimata COVID-19 pandeemia põhjustatud märkimisväärsetest häiretest, mis avaldasid programmi varajastes etappides suurt mõju.

Programm toob **üksikisikutele**, sealhulgas vähemate võimalustega osalejatele, jätkuvalt **märkimisväärsed kasu**, edendades Euroopa identiteeti, kaitstes ELi ühiseid väärtusi ja suurendades teadmisi Euroopa integratsioonist. 99 % osalejatest leiab, et saadud õpirändekogemus on neile kasuks tulnud, ja 95 % leiab, et nende kuuluvustunne on suurenenud. Kvalitatiivsetest tõenditest on näha, et tunnistatud **püsiv mõju organisatsioonidele** hõlmab paremaid õpetamistavasid, suuremaid koostöövõimalusi, suutlikkuse suurendamist, organisatsioonilist arengut ja rahvusvahelistumist. Sageli saavad kõige suuremat kasu väiksemad organisatsioonid. See, et enamik meetmeid on programmitöö perioodide lõikes järjepidevad ning organisatsioonid osalevad jätkuvalt programmis „Erasmus+“, on hõlbustanud organisatsioonilist õppimist ning suurendanud suutlikkust pakkuda õppijatele ja töötajatele positiivseid tulemusi. **Süsteemi tasandil** annab programm „Erasmus+“ 2021–2027 märkimisväärse panuse Euroopa haridusruumi loomisse, samuti on programm keskse tähtsusega Euroopa noortestrategie eesmärkide saavutamisel ja oluline spordi Euroopa mõõtme tugevdamiseks, aidates tõhusalt edendada poliitikaalast koostööd kõigis programmiga hõlmatud valdkondades.

Jean Monnet’ meetmetega edendatakse tulemuslikult kodanikuaktiivsust, riikidevahelist akadeemilist dialoogi ja teadmisi ELi, eelkõige Euroopa integratsiooni ja ELi toimimise kohta.

Programm „Erasmus+“ 2021–2027 on näidanud vastupanuvõimet reageerimisel tõsistele välistele katsumustele, nagu COVID-19 pandeemia ja Venemaa täiemahuline sissetung Ukrainasse. Tänu paindlikkusele programmi rakendamisel ja tõhustatud toetusmehhanismidele on olnud võimalik kiiresti reageerida ja kohandada programmi rakendamist.

Hindamisel jõuti järeldusele, et 2021.–2027. aasta programmis kehtestatud **neli valdkonnaülest prioriteeti** (kaasamine ja mitmekesisus, digipööre, rohepööre, osalemine demokraatlikus elus ja kodanikuaktiivsus) on avaldanud positiivset mõju. Neist neljast peetakse **kaasamist ja mitmekesisust** laialdaselt programmi kõigi meetmete lõikes kõige edukamalt lõimitud ja paremini rakendatud prioriteediks. Strateegiline lähenemisviis ja konkreetse toetusmeetmed on võimaldanud programmis osaleda suuremal arvul vähemate võimalustega inimestel (2023. aastal oli nende osakaal ligikaudu 15 %), kusjuures osalemise määr oli kõige suurem (28 %) noortevaldkonnas. Tõendid näitavad, et mis puudutab isiklikku arengut, oskuste omandamist, sotsiaalset integratsiooni ja karjääriväljavaateid, siis saavad vähemate võimalustega osalejad programmis „Erasmus+“ osalemisest kasu sarnasel viisil ja sarnases ulatuses kui teised osalejad. Ka riikide aruannetes on rõhutatud, et sidusrühmad pööravad suuremat tähelepanu vähemate võimalustega inimeste vajaduste rahuldamisele.

Hindamise käigus tehti kindlaks ka mitmesugused kaasamisega seotud püsivad probleemid. Kuigi üks põhiprobleeme on rahalised takistused, takistab programmis „Erasmus+“ osalemist

¹³ 2021.–2023. aasta andmed ei olnud hindamise ajal täielikud, eriti mis puudutab hiljuti kasutusele võetud meetmeid, nagu liikuvus spordi valdkonnas.

tavaliselt eri takistuste¹⁴ kumulatiivne mõju. Samuti märgiti hindamise käigus, et programmi eesmärkide täielikuks saavutamiseks on vaja täiendavaid rahalisi vahendeid, eelkõige selleks, et kaasata vähemate võimalustega osalejaid, sealhulgas äärepoolseimatest piirkondadest.

- Komisjon teeb tööd programmi ulatuse suurendamiseks, kandmaks hoolt selle eest, et õpirände võimalused muutuvad kõigile kättesaadavaks.
- Selleks et veelgi suurendada vähemate võimalustega inimeste osalemist, vaatab komisjon läbi kaasamise ja mitmekesisuse meetmete raamistiku rakendamise, annab rohkem suuniseid mõiste „vähemate võimalustega inimesed“ tõlgendamiseks, uurib täiendavaid kaasamist toetavaid meetmeid ja vaatab läbi praegused rahastamiseskirjad.

Digipöörde prioriteet on aidanud suunata investeringuid digioskuste arendamisse ja toetanud haridussüsteemide digitaliseerimist. 29 % aastatel 2021–2023 programmis „Erasmus+“ osalenutest teatas, et nende suhtumine digitehnoloogia kasutamisse on pärast õpirändekogemuse saamist muutunud ning et nad kasutavad seda oma õpingutes või töös meelsamini. Edusamme täheldati ka **digitaalsete võimaluste praktikaprogrammi** rakendamisel, mille eesmärk on aidata parandada õppijate ja töötajate digioskusi – aastatel 2021–2023 osales programmis peaaegu 45 000 inimest.

Programmiga „Erasmus+“ 2021–2027 on toetatud **rohepööret**: suurendatud osalejate teadmisi ja muudetud käitumist keskkonna ja kestlikkusega seotud küsimustes, lõimides projektidesse keskkonnahoidlikud tavad ja aidates kaasa roheoskuste arendamisele. Ligikaudu pooled programmis osalenutest teatasid, et nende keskkonnateadlikkus on paranenud ja nad on valmis rakendama kestlikumaid käitumisviise. Tänu üha suurematele stiimulitele ja muutustele käitumises on programmi „Erasmus+“ õpirände puhul järk-järgult kasvanud kestlikumate reisimisvõimaluste kasutamine. 2023. aastal kasutas neid võimalusi iga kolmas õpirändes osaleja. Algatus „**DiscoverEU**“ toetab rohepöörde prioriteedi elluviimist, pakkudes noortele võimalust avastada Euroopat seal kestlikult reisides. 2023. aasta lõpuks oli välja antud 179 209 reisipassi. Sellest hoolimata peeti hindamise ajal keskkonnakestliku reisimise takistusteks piiratud rahalist toetust programmi alguses ning lisaajaga ja -kuluid¹⁵.

- Programmi raames jätkatakse investeerimist rohe- ja digioskuste arendamisse, teadmiste suurendamisse ja käitumise muutmisse keskkonna ja kestlikkusega seotud küsimustes, sisukate digitaalsete õpikeskkondade toetamisse, kestlikumate tavade kasutuselevõttu ja õpirände CO₂ jalajälje vähendamisse, innustades rohkem kasutama keskkonnahoidlikumaid transpordivahendeid.
- Kooskõlas oskuste liidu teatisega suurendatakse veelgi toetust, mida antakse programmist põhioskuste, sealhulgas kodanikuoskuste ning MATI-valdkonna oskuste jaoks.

¹⁴ Nagu on määratud kindlaks programmi kaasamis- ja mitmekesisusstrateegia [rakendussuunistes](#), kuuluvad takistuste hulka puue, terviseprobleemid, haridus- ja koolitussüsteemidega seotud takistused, kultuurilised erinevused ning sotsiaalsed, majanduslikud, diskrimineerimisega seotud ja geograafilised tõkked.

¹⁵ Keskkonnakestliku reisimise toetust suurendati alates 2024. aasta projektikonkursist, st pärast hindamise lõppkuupäeva.

Programmil on olnud positiivne mõju **demokraatlikus elus osalemise, ühiste väärtuste ja kodanikuaktiivsuse edendamisele**. 57 % aastatel 2021–2023 programmi „Erasmus+“ õpirändes osalenutest omandas õpirände käigus teadmisi demokraatlike väärtuste kohta ning 39 % oli rohkem valmis osalema demokraatlikes protsessides ja kogukonna tegevuses. Sidusrühmade tagasiside kinnitab, et programm aitab edendada ELi ühiseid väärtusi ja Euroopa identiteeti.

- Võttes eeskujuks programmi kaasamise ja mitmekesisuse strateegia, on komisjon loonud nii rohe- kui ka digiprioriteetide jaoks kontseptuaalse ja tegevusraamistiku, kehtestades selleks sihtotstarbelised rakendusstrateegiad,¹⁶ ning töötab välja osalusstrateegiat, milles käsitletakse kodakondsust ja osalemist demokraatlikes protsessides.

Euroopa lisaväärtus

Programm „Erasmus+“ 2014–2020

2014.–2020. aasta programm lõi tänu oma mahule, laiale kohaldamisalale, hõlmatud valdkondade ulatuslikkusele, sihtrühmade mitmekesisusele ja geograafilisele katvusele **märkimisväärset Euroopa lisaväärtust**. Programm „Erasmus+“ on **nii Euroopas kui ka mujal maailmas** ainulaadne oma mahu, ulatuse ja suutlikkuse poolest edendada erinevate toetusesaajate vahelist koostööd. Erasmus+ mõjutab teiste ELi programmide rakendusmehhanisme nii liikmesriikides kui ka väljaspool liikmesriike.

Programm „Erasmus+“ lõi lisaväärtust ka selles osalenud üksikisikutele ja organisatsioonidele, võrreldes nendega, kes programmis ei osalenud. Saadud kasu ulatus parematest oskustest ja akadeemilistest tulemustest paremate piiriülese koostöö võimaluste, võrgustike loomise ja suurema rahvusvahelistumiseni.

Programmil „Erasmus+“ 2014–2020 oli oluline roll ELi ühistest väärtustest ja ELiga seotud teemadest teadlikkuse suurendamisel, kusjuures paremad tulemused saavutati noortetegevuse valdkonnas. Näiteks osalemist noortedialoogis seostatakse suurema kodanikuaktiivsuse ja demokraatlikus elus osalemisega ning osalemist Euroopa vabatahtlikus teenistuses seostatakse positiivsema suhtumisega ELi, võrreldes nendega, kes programmis ei osalenud. Jean Monnet’ meetmete kaudu toetati programmiga Euroopa integratsiooni puudutavate teadmiste arendamist ja levitamist, et anda parem ülevaade ELi toimimisest.

Programm „Erasmus+“ 2014–2020 andis lisaväärtust, edendades Euroopa poliitikaalast koostööd ja koordineerimist, soodustades vastastikust õppimist ja toetades tõenduspõhise poliitika kujundamist, mida ei oleks võimalik teha üksnes riiklike vahendite abil. Lisaväärtust andis ka liikmesriikide ja programmiga liitunud kolmandate riikide vaheline koostöö, millega tagati võrdsed osalemisvõimalused ja toetati mõnda kolmandat riiki ELiga ühinemise ettevalmistustes. Kuigi programmiväliseid kolmandaid riike hõlmavad meetmed piirdusid vaid kõrghariduse ja noortevaldkonnaga, hõlbustasid need koostööd organisatsioonidega kogu maailmas, aitasid suurendada suutlikkust ja tugevdasid ELi kui ülemaailmse osaleja rolli rahvusvahelisel areenil.

¹⁶ [Rohestrateegia](#) ja [digistrateegia](#) rakendussuunised avaldati 2024. aasta novembris.

Programm „Erasmus+“ 2021–2027

Vahehindamine näitas, et **programm „Erasmus+ loob märkimisväärsed lisaväärtust** võrreldes sellega, mida liikmesriigid ja muud riigid suudaksid saavutada piirkonna, riigi ja rahvusvahelisel tasandil. Programmist „Erasmus+“ rahastatakse enam kui poolt ainepunktidega seotud õpirändest liikmesriikides. Küprosel ja Iirimaa rahastatakse sellest lühiajalist õpirännet 100 % ja veel 11 riigis¹⁷ 90 % ulatuses. On tõenäoline, et ilma programmita „Erasmus+“ jääksid üksikisikud ja organisatsioonid kasust, mida programm praegu toob, suuresti ilma. Haridus- ja koolitusvaldkonna ning eriti noorte- ja spordivaldkonna rahvusvahelistumine kahaneks mitmes riigis pea olematuks.

2021.–2027. aasta programmi lisaväärtus on eelmise programmiga võrreldes **suurem**. Programmi raames tegeletakse tulemuslikult esilekerkivate vajadustega ja programmi on laiendatud uutele sihtrühmadele, nagu täiskasvanud õppijad ja sporditöötajad, mis läbi saavad programmis osalevad üksikisikud ja organisatsioonid märkimisväärselt kasu võrreldes nendega, kes programmis ei osale. Programmil on **ELi ühiste väärtuste, ühise Euroopa identiteedi, kultuuridevahelise mõistmise ja Euroopa kuuluvustunde edendamisel ning tulevikukindlate oskuste loomisel** ilmne lisaväärtus.

Programm „Erasmus+“ avaldab **olulist mõju ka rahvusvahelisel tasandil** – rohkem kui selle eelkäija. Programmiga liitunud kolmandatele riikidele on antud programmile täielik juurdepääs ning sellel on paljudes neist riikidest tähtis osa, pakkudes juurdepääsu õpirände ja koostöövõimalustele ning võimalustele ja toetusele poliitika väljatöötamiseks. See on eriti väärtuslik mõne riigi **ettevalmistustel ELiga liitumiseks**. Tõhustatud **rahvusvaheline mõõde** toetab inimestevahelisi kontakte, koostööd asutuste ja organisatsioonidega üle kogu maailma ja suutlikkuse suurendamist ning edendab ELi väärtusi ja rahvusvahelisi suhteid kogu maailmas. Vahehindamisel juhitati tähelepanu sellele, et programmi rahvusvahelist mõõdet tuleks tugevdada. See on oluline selleks, et ka edaspidi toetada ELi strateegilisi prioriteete, jätkates koostööd programmiväliste kolmandate riikidega ning kasutades ära koostööt rahvusvahelises koostöös rakendatavate ELi poliitiliste eesmärkide ja strateegiatega, nagu strateegia „Global Gateway“.

- Programmiga jätkatakse ELi strateegiliste prioriteetide toetamist koostöötajate vahelise poliitika vahendite ja strateegiatega, nagu strateegia „Global Gateway“, Vahemere piirkonna uus tegevuskava ja eelseisev Vahemere piirkonna lepe.
- Komisjon kaalub kolmandate riikide, eelkõige kandidaatriikide ja potentsiaalsete kandidaatriikide programmiga ühinemise võimalusi.
- Lisaks õpirändevõimaluste laiendamisele Euroopas uurib komisjon võimalusi suurendada õpirände- ja koostöövõimalusi kolmandate tööstusriikidega ja tärkava turumajandusega kolmandate riikidega, et meelitada oskuste nappuse leevendamiseks ja ELi konkurentsivõime tugevdamiseks ligi talente kogu maailmast.

Tõhusus ja lihtsustamine

Programm „Erasmus+“ 2014–2020

Programmi „Erasmus+“ 2014–2020 juhtimisstruktuur, mis põhines eelarve otsese ja kaudse täitmise viiside kombinatsioonil, oli **tõhus ja eesmärgipärane** ning selle koordineerimis- ja

¹⁷ Allikas: Eurostati andmed.

teabevahetuse mehhanismid olid head. Tundub, et vahendite jaotus (täistööajale taandatud töötajate arv ja halduskulud) kahe eelarve täitmise viisi vahel oli tasakaalus, pidades silmas eelarve mahtu ja kummagi eelarve täitmise viisi raames hallatud projektide arvu.

Hindamine kinnitas riiklike büroode keskset rolli programmi rakendamise toetamisel riigi tasandil, toetustegevuse kujundamisel vastavalt konkreetsetele vajadustele ja riiklikele prioriteetidele ning osalejatele ja organisatsioonidele projektitsükli jooksul kohandatud abi andmisel. Nende roll oli eriti oluline COVID-19 pandeemia ajal ja sidusrühmad on seda laialdaselt tunnustanud.

2014.–2020. aasta programmist rahastati ligikaudu 160 000 projekti kogusummas 17,5 miljardit eurot. Kuigi programmi eelarve oli varasemate programmidega võrreldes 40 % suurem, **ei suudetud täielikult rahuldada** eri valdkondade **suurt nõudlust**, mis tõi kaasa madala edukuse määra. Rahaliste vahendite puudumise tõttu tagasi lükatud enam kui 44 000 kvaliteetse ettepaneku rahastamiseks oleks hinnangute kohaselt vaja läinud ligikaudu 8,9 miljardit eurot lisavahendeid.

Programmi hinnati **kulutõhusaks**, ehkki selle põhimeetmete lõikes erineval määral. **1. põhimeetme kinnitas programmi suurtulutõhusust**, tuues märkimisväärset kasu suurele hulgale õppijatele ja töötajatele nii Euroopas kui ka mujal. Piiratud võrreldavus muude sekkumistega, millega taotleti sarnaseid eesmärgi, osutab selle meetme ELi lisaväärtusele. Kui sellest piiratusest hoolimata võrdlus siiski teha, tunduvad programmi kulud (16 eurot päevas õppija kohta ja 180 eurot päevas töötaja kohta¹⁸) väga konkurentsivõimelised. 1. põhimeetmeulutõhusust suurendab veelgi märkimisväärse ebatõhususe poolest silmapaistvate valdkondade puudumine ning lihtsustatud kuluvõimaluste kasutamine ja suur nõudlus.

2. põhimeetme kui terviku kulutasuvust oli keerulisem hinnata, arvestades selle väljundite mitmekesisust programmiga hõlmatud valdkondades. Seda mitmekesisust arvesse võttes aitas 2. põhimeetme saavutada programmi eesmärgi organisatsiooni tasandil, sealhulgas suurendada rahvusvahelist koostööd kolmandate riikidega kõrghariduse ja noortevaldkonnas, tugevdades koostööd ettevõtjatega ja edendades rahvusvahelistumist. See programmist saadud kasu ning suur nõudlus osutavad suureleulutõhususele.

Ka 3. põhimeetmeulutõhususe põhjalikku hindamist takistab asjaolu, et toimunud tegevus oli laadilt väga mitmekesine, hõlmates arvukaid väikese eelarvega allmeetmeid. Neid meetmeid peetakse väärtuslikuks seoses nende ainulaadse rolliga programmiga hõlmatud valdkondades Euroopa poliitika koordineerimise toetamisel, ELi vahendite rakendamisel ja võrgustike loomisel, mis ei oleks võimalik ilma programmi raames toimuva sekkumiseta.

Kogu programmi tõhusust suurendas ühikukulude üldine kasutamine 1. põhimeetme puhul, mille raames eraldati suurim osa programmi rahalistest vahenditest. Seevastu tegelike kulude kasutamine mõne 2. või 3. põhimeetme alla kuuluva tegevuse puhul muutis juhtimise ja aruandluse nii toetusesaajate kui ka rakendusasutuste jaoks keerulisemaks, tuues kaasa mõningase ebatõhususe. Lisaks ilmnesid programmi seiresüsteemi puhul teatavad piirangud, mis olid tingitud sellest, et mõni programmi sekkumisvaldkond ei olnud piisavalt hõlmatud, ning sellest, et süsteemi tasandi näitajate mõõtmist oli keeruline siduda sekkumisega.

¹⁸ Töötajate õpiränne on lühema keskmise kestuse ja suuremate elamiskulude tõttu kulukam.

Õpirändega seotud tegevused (1. põhimeede) kinnitavad programmi suurt kulutõhusust¹⁹. Võrreldes keskmiste õpirändega seotud kuludega (22 eurot päevas õppija kohta ja 215 eurot päevas töötaja kohta²⁰) on need tegevused toonud õppijatele, töötajatele ja nende organisatsioonidele märkimisväärt kasu. Algetapis mõjutasid programmi COVID-19 pandeemiast tingitud liikumispiirangud, kuid pärast tegevuse taasalustamist suurenes nõudlus õpirände järele²¹. See pani muretsema selle pärast, kas eelarve on piisav, eelkõige selleks, et veelgi suurendada vähemate võimalustega inimeste juurdepääsu. Akrediteerimissüsteemi laiendamisega, millega anti organisatsioonidele igal aastal lihtsustatud juurdepääs rahastamisele nende kavandatud õpirändega seotud tegevuste elluviimiseks, on vähendatud 1. põhimeetme ettepanekute hindamise kulusid ning projektide valimiseks ja toetuse taotlemiseks kuluvat aega, tänu millele on suurenenud 1. põhimeetme kulutõhusus võrreldes eelmise perioodiga.

Tõendid osutavad **organisatsioonide ja asutuste vahelise koostöö (2. põhimeede) kulutõhususele**. Koostööpartnerlusi ja väikesemahulisi partnerlusi peetakse kulutõhusateks. Nõudlus 2. põhimeetme raames toimuva rahastamise järele on suur, mistõttu on vaja suurendada eelarveeraldust ning lihtsustada eelarve otsese täitmise raames toimuva taotlemise, rakendamise ja aruandluse nõudeid, et võimaldada väikeste organisatsioonide suuremat osalemist.

Tuginedes kvalitatiivsetele tõenditele, tõsteti hindamise käigus esile **poliitika väljatöötamist ja koostööd toetavatest meetmetest (3. põhimeede) saadavat pikaajalist ja süsteemset kasu**. Paraku ei olnud piisavalt tõendeid nende meetmete kulutõhususe kohta, kuna meetmete tulemused on pikemaajalised ja väljenduvad poliitikas. Ka **Jean Monnet’ meetmete** hindamisel selgus, et praegu on vähe tõendeid, eelkõige hiljuti koolihariduse ja kutsehariduse valdkonnas käivitatud algatuste kohta. Sidusrühmadega peetud konsultatsioonide käigus on sellegipoolest ilmnenu, et neid meetmeid peetakse kulutõhusateks.

Hoolimata sellest, et 2021.–2027. aasta programmi eelarve suurendamine (ligikaudu 76,5 %) võrreldes eelmise programmiga²² on üldiselt heaks kiidetud, **ei ole programmi praegune eelarve ikka veel piisav, et rahastada kõiki kvaliteetseid projekte**. Näiteks nõudlus koolide jaoks mõeldud akrediteeritud projektide raames toimuva õpirände järele kasvas aastatel 2021–2022 kaks korda ja aastatel 2022–2023 enam kui kaks korda ning 2. põhimeetme all eelarve kaudse täitmise raames rakendatud meetmete keskmine edukuse määr oli 2023. aastal vaid 17 %. Aastatel 2021–2023 eraldati ligikaudu 72 000 projekti jaoks kokku 9,8 miljardit eurot. Programmi seireandmetest on näha, et enam kui 29 400 täiendavale kvaliteetsele ettepanekule, mis ületasid kvaliteedikünnise, oleks võinud eraldada üle 5 miljardi euro (2,2 miljardit eurot 3 800 ettepanekule eelarve otsese täitmise raames ja 2,9 miljardit eurot 25 600 ettepanekule eelarve kaudse täitmise raames), kuid need ettepanekud lükati rahaliste vahendite puudumise tõttu tagasi.

¹⁹ See kehtib ka rahvusvahelise ainepunktidega seotud liikuvuse kohta, mida toetatakse välispoliitika vahenditest antava toetuse kaudu.

²⁰ Nii nagu perioodil 2014–2020, on töötajate õpiränne lühema keskmise kestuse ja suuremate elamiskulude tõttu kulukam.

²¹ Välja arvatud täiskasvanud õppijate õpiränne, mis oli praeguse programmitöö perioodi alguses piiratud.

²² 2014.–2020. aasta programmi jaoks oli mitmeaastases finantsraamistikus ette nähtud kokku 16,2 miljardit eurot ja 2021.–2027. aasta programmi soovituslik rahastamispakett oli 28,6 miljardit eurot. Need summad hõlmavad rahastamist välispoliitika vahenditest.

2021.–2027. aasta programmis halduskoormuse vähendamiseks ja programmile juurdepääsu laiendamiseks kehtestatud **lihtsustamismeetmeid** peavad sidusrühmad positiivseks. Need meetmed on aidanud ühtlustada rahastamiseeskirju ning minimeerida osalemise ja juhtimisega seotud halduskulusid. Meetmete hulka kuuluvad mõne tegevuse jaoks ette nähtud lihtsustatud toetusvormid, nagu kindlasummalsed toetused partnerlustele, uut liiki väiksemate toetuste, näiteks väikesemahuliste partnerluste kasutuselevõtt ning akrediteerimissüsteemi laiendamine. Kuna nõudlus on meetmete/valdkondade lõikes riigiti erinev, saavad riiklikud bürood praeguse programmi raames paindlikumalt paigutada vahendeid eelarveeraldiste vahel ümber, et rahuldada konkreetseid vajadusi, millega tagatakse eelarve optimaalne kasutamine. Hindamise käigus tehti ettepanek programmi menetlusi veel rohkem lihtsustada, et veelgi vähendada halduskoormust.

- Komisjon jätkab programmi eeskirjade lihtsustamist selle eri meetmete lõikes, pidades silmas eri sektorite konkreetseid vajadusi, ning uurib täiendavaid meetmeid, et lihtsustada väikeste ja esmakordselt toetust taotlevate organisatsioonide juurdepääsu.

Mis puudutab programmi **haldustoe vahendeid**, siis eelarve kaudse täitmise raames võetud meetmete puhul kasutatud IT-vahendeid, mis põhinesid vananenud tehnoloogial, tuli ajakohastada, et rahuldada programmi „Erasmus+“ muutuvaid vajadusi. Selleks võeti praeguse programmitöö perioodi alguses kasutusele uued IT-süsteemid, mis aga tõi kaasa palju ebatõhusust projektitaotluste esitamise, haldamise ja aruandluse etapis. Tõenditest on näha, et see takistas programmi rakendamist praeguse programmitöö perioodi alguses. Võetud on olulisi parandusmeetmeid ja lahendatud on arvukaid probleeme. Selliste jõupingutuste tegemist ja parandusmeetmete võtmist tuleb jätkata.

Leiti, et programmi **seiremehhanismid** on asjakohased ja proportsionaalsed ning rollid ja vastutusosalad on muutunud kahe programmitöö perioodi jooksul selgemaks. 2021.–2027. aasta programmi puhul kasutatavad näitajad tagavad tõhusa ja tervikliku seireraamistiku, ehkki rõhuasetus on jätkuvalt kvantitatiivsetel andmetel ning kvalitatiivseid andmeid tulemuste ja mõju analüüsimiseks kogutakse vähem süstemaatiliselt. Seire tuleks muuta süstemaatilisemaks ja sujuvamaks, parandades tulemustest teatamiseks kasutatavate vahendite ja vormide järjepidevust ja selgust. Hindamise käigus juhiti tähelepanu ka mõningatele uurimistegevuse lünkadele programmi põhivaldkondades, nagu ELi väärtused. Samuti rõhutati vajadust võtta programmi kõigi mõõtmete puhul paremini arvesse pikemaajalisi tulemusi, et hõlbustada programmi lõpphindamist. Selleks on vaja põhjalikumalt andmete kogumist, mis vähendab liigset tuginemist sihtotstarbeliste uuringute andmetele ning võimaldab paremat võrreldavust ja riikidevahelisi analüüse, kasutades vastupidise stsenaariumi metoodikat.

Praegu kehtivad **pettustevastased** strateegiad ja meetmed hinnati asjakohasteks ja usaldusväärseteks.

- Komisjon jätkab süstemaatilist tegelemist allesjäänud probleemidega, mis on seotud eelarve kaudse täitmise alla kuuluvate meetmete puhul kasutatavate IT-vahenditega.
- Parandamiseks programmi pikaajalise põhjusliku mõju hindamist, tugevdab komisjon oma seire- ja hindamissüsteemi, sealhulgas tõhustab mõjunäitajate sisestamist. Selleks hindab komisjon võimalusi koguda haldusandmeid õpirändes osalejate tulemuste kohta ning teeb oma sekkumisvaldkondades pikaajalisemaid uuringuid, kasutades vastupidise stsenaariumi metoodikat.

Asjakohasus

Programm „Erasmus+“ 2014–2020

Programm oli ELi prioriteetide ja esilekerkivate probleemide seisukohast asjakohane ning aja jooksul programmi kohandati. Programmiga reageeriti hästi nende aastate rändekriisile, pannes rõhku kultuuridevahelisele dialoogile ja radikaliseerumise ennetamisele, toetades hariduse rolli võimendamise kaudu pagulaste integratsiooni. Suurem keskendumine digipöördele programmi rakendamise viimastel aastatel oli väga oluline, et võimaldada tõhusamalt reageerida COVID-19 pandeemia põhjustatud probleemidele. Programmi asjakohasuse suurendamine ning selle kohandamine muutuva maailmaga panid aluse järgmisele programmile, toetades meetmeid, mis on muutunud aastate jooksul üha olulisemaks. Näitena võib tuua Euroopa ülikoolide liitude või kutsehariduse tipptaseme keskuste katseprojekte, digitaalse vahendi Selfie või põimitud õpirände.

Programm „Erasmus+“ 2021–2027

Programmi „Erasmus+“ 2021–2027 peetakse väga **asjakohaseks, pidades silmas sotsiaal-majanduslikke vajadusi ja proovikive** Euroopas ja ka mujal. Programm kajastab nii ELi kõrgetasemelisi prioriteete kui ka probleeme, mis on esile kerkinud seoses hiljutiste kriisidega, nagu COVID-19 pandeemia ja Venemaa täiemahuline sissetung Ukrainasse, toimides taolistes olukordades oma eelkäijast paremini.

2021.–2027. aasta programmi nelja valdkonnaülest prioriteeti peetakse laialdaselt asjakohaseks nii Euroopa kui ka riigi tasandil ning need aitavad märkimisväärselt veelgi edendada programmi raames toimuvat kooskõlastamist ELi prioriteetidega. Nende prioriteetide kaudu pannakse programmis suurt rõhku **digi- ja rohepöördele**, toetades digi- ja roheoskuste arendamist ning haridussüsteemide digitaliseerimist ja keskkonnahoidlikumaks muutmist programmiga hõlmatud valdkondades.

Samuti leiti, et programm „Erasmus+“ **vastab** väga hästi **selle eri valdkondade osalejate ja toetust saavate organisatsioonide erinevatele vajadustele**. Suurem keskendumine ja jõupingutused, et jõuda vähemate võimalustega inimesteni, on leidnud üldise heakskiidu, ning põimõppe ja digivahendite kasutamist peetakse erinevama sotsiaal-majandusliku taustaga osalejate kaasamisel positiivseks edasiminekuks. Programm meelitab tulemuslikult ligi mitmesuguseid sidusrühmi, kuigi suurematel, paremini rahastatud organisatsioonidel on rahastamis- ja taotlusprotsessis sageli lihtsam orienteeruda. Hoolimata alates 2021. aastast tehtud täiustustest ja võetud meetmetest on vaja teha veel jõupingutusi, et parandada juurdepääsetavust ja kaasatust, hõlbustamaks kõigi juurdepääsu.

Programm vastab **esilekerkivatele vajadustele, mis on seotud tehnoloogia arengust tulenevate uute probleemidega**, eelkõige generatiivse tehisintellekti esilekerkimisega ja oskuste pakkumisega **ELi konkurentsivõime** suurendamiseks. Tehisintellekti, digitaalse turvalisuse ja digitaalse heaolu alaste projektide ja algatuste arv kasvab pidevalt. Samuti investeeritakse programmi raames tulevikukindlate oskuste arendamise toetamisse, et lahendada konkurentsivõimega seotud probleeme, millele on juhitud tähelepanu Draghi²³ ja Letta²⁴ aruannetes. Õpirände rahastamine on väga oluline, et anda noorematele põlvkondadele õiged oskused, millega tulla toime kiiresti arenevas maailmas tekkivate probleemidega, ning kinnitus programmi jätkuvast asjakohasusest.

²³ M. Draghi (2024), „The future of European competitiveness“ (Euroopa konkurentsivõime tulevik).

²⁴ E. Letta (2024), „Much more than a market“ (Palju enam kui turg).

- Selleks et veelgi suurendada panust ELi konkurentsivõimesse, toetatakse programmi raames ka edaspidi eluks ja tööks vajalike oskuste arendamist ja nende oskuste ringlust, näiteks õpirände ja süvendatud riikidevahelise koostöö kaudu, kooskõlas oskuste liidu teatisega.

Programmi „Erasmus+“ on hariduse, koolituse, noorte ja spordi valdkonnas laialdaselt tunnustatud. Teadlikkus on endiselt suurem kõrghariduse valdkonnas, mis osutab vajadusele rakendada sihipärasemaid teavitusstrateegiaid, et suurendada teadlikkust võimalustest kõigis valdkondades. Samuti juhiti hindamisel tähelepanu võimalusele teha veel täiustusi, et edendada juurdepääsu nende rühmade jaoks, kelleni on keeruline jõuda.

Sidusus

Programm „Erasmus+“ 2014–2020

2014.–2020. aasta programmi sisemine sidusus oli tänu programmi tegevustesse lõimitud tugevale õppemõõtmele hea. Euroopa ülikoolide liitude ja kutsehariduse tipptaseme keskuste katseprojektid programmitöö perioodi kahel viimasel aastal tugevdasid programmi valdkonnaülest mõõdet ja olid kooskõlas programmi eesmärkidega.

2014.–2020. aasta programmi lõpphindamine kinnitab ka programmi suurt välist sidusust. Programm täiendas muid poliitikavaldkondi ja sarnaste eesmärkidega rahastamisvahendeid, luues koostoiimet eelkõige Euroopa Sotsiaalfondiga (ESF) ja programmiga „Horisont 2020“.

Programm „Erasmus+“ 2021–2027

Programmi „Erasmus+“ 2021–2027 puhul on näha **tugevat sisemist sidusust** – selget ja järjekindlat struktuuri sidusrühmade jaoks, põhimeetmete suurt vastastikust täiendavust ja üha suuremat keskendumist valdkondadevahelisele koostööle. Programmi „Erasmus+“ 2021–2027 sisemine sidusus on võrreldes perioodiga 2014–2020 paranenud, kuna lihtsam ja järjekindlam struktuur hõlbustab paremat rakendamist ja parandab juurdepääsu. Sidusust parandaks veelgi tegelemine Jean Monnet’ meetmete eraldi käsitlemisega, et vältida segadust sidusrühmade seas.

Võrreldes **teiste ELi programmidega** (nagu ESF+, ERF (sealhulgas Interreg) või „Euroopa horisont“), millel on sarnased või vastastikku täiendavad eesmärgid, on programmi **väline sidusus suur**. Vastastikune täiendavus puudutab programmide eesmärgi, ülesehitust ja rakendamist. Kuigi koostoiime saavutamise võimalusi on programmitöö perioodil 2021–2027 suurendatud, on need võimalused seni alakasutatud. Nende võimaluste hulka kuuluvad kvaliteedimärgis ja liikmesriikide uus võimalus paigutada eelarve jagatud täitmise alla kuuluvatest programmidest, sealhulgas ESF+/ERFi raames rahastatavatest programmidest, vahendeid ümber Erasmuse programmi. Konsulteeritud sidusrühmad olid Erasmus+ kvaliteedimärgisest vähe teadlikud ja ümberpaigutamise võimalust on seni kasutanud ainult Saksamaa. Tehakse kindlaks täiendavad võimalused suurendada välist sidusust, pidades silmas kohaldamisala, rõhuasetust ja vastastikust täiendavust Euroopa solidaarsuskorpusega.

- Komisjon uurib 2027. aasta järgse programmitöö tsükli jaoks võimalusi veelgi tugevdada programmi „Erasmus+“ ja Euroopa solidaarsuskorpuse vahelist sidusust.
- Komisjon teeb koostööd liikmesriikide ametiasutuste ja riiklike büroodega, et tugevdada koordineerimist ja koostööd muude ELi rahastamisvahenditega, suurendada koostoiimet ja töötada välja mehhanismid edukate koostoiimetavade kindlakstegemiseks ja nende korratavuse suurendamiseks.

Kokkuvõte

Programmi mõlemad tööperioodid on osutunud tugeva Euroopa lisaväärtuse loomisel edukaks, täites hariduse, koolituse, noorte ja spordi valdkonnas keskset rolli. Kuigi on kindlaks tehtud parandamist vajavad valdkonnad, kinnitavad nii lõpp- kui ka vahehindamine, et programm „Erasmus+“ on kõigi viie hindamiskriteeriumi lõikes edukas ja täidab tõhusalt oma eesmärgi. Need järeldused on kindel alus, mille pinnalt jätkata 2021.–2027. aasta programmi rakendamist ja vahetada mõtteid 2027. aasta järgse perioodi teemal.